

శ్రీః
శ్రీమతే రామానుజాయ నమః
శ్రీమతే నిగమాంతమహాదేశికాయ నమః
శ్రీసీతాలక్ష్మణభరతశత్రుఘ్నహనుమత్సమేత శ్రీరామచంద్ర పరబ్రహ్మణే నమః

శ్రీమద్రామాయణే వాల్మీకీయే ఆదికావ్యే కిష్కింధాకాండే

॥ అష్టావింశః సర్గః ॥

This document has been prepared by

Sunder Kidāmbi

with the blessings of

శ్రీ రంగరామానుజ మహాదేశికన్

His Holiness śrīmad āṇḍavan śrīraṅgam

శ్రీః

శ్రీమతే రామానుజాయ నమః

శ్రీమతే నిగమాంతమహాదేశికాయ నమః

శ్రీసీతాలక్ష్మణభరతశత్రుఘ్నహనుమత్సమేత శ్రీరామచంద్ర పరబ్రహ్మణే నమః

॥ అష్టావింశః సర్గః ॥

శ్రీరామేణ వర్షర్షోర్వర్ణనం

స తదా వాలినం హత్వా సుగ్రీవమభిషిచ్య చ |
వసన్ మాల్యవతః పృష్టే రామో లక్ష్మణమబ్రవీత్ || 4.28.1 ||

అయం స కాలః సంప్రాప్తః సమయోఽద్య జలాగమః |
సంపశ్య త్వం నభో మేఘైః సంవృతం గిరిసన్నిభైః || 4.28.2 ||

నవమాసధృతం గర్భ భాస్కరస్య గభస్తిభిః |
పీత్వా రసం సముద్రాణాం ద్యౌః ప్రసూతే రసాయనం || 4.28.3 ||

శక్యమంబరమారుహ్య మేఘసోపానపంక్తిభిః |
కుటజార్జునమాలాభిరలంకర్తుం దివాకరః || 4.28.4 ||

సంధ్యారాగోత్థితైస్తామైరంతేష్వపి చ పాండుభిః |
స్నిగ్ధైరభ్రపటచ్ఛేదైర్బద్ధవ్రణమివాంబరం || 4.28.5 ||

మందమారుతినిఃశ్వాసం సంధ్యాచందనరంజితం |
ఆపాండుజలదం భాతి కామాతురమివాంబరం || 4.28.6 ||

ఏషా ఘర్మపరిక్లిష్టా నవవారిపరిప్లుతా |
సీతేవ శోకసంతప్తా మహీ బాష్పం విముంచతి || 4.28.7 ||

మేఘాదరవినిర్ముక్తాః కర్పూరదలశీతలాః |
శక్యమంజలిభిః పాతుం వాతాః కేతకగంధినః || 4.28.8 ||

ఏష పుల్లార్జునః శైలః కేతకైరభివాసితః |
సుగ్రీవ ఇవ శాంతారిధారాభిరభిషిచ్యతే || 4.28.9 ||

మేఘకృష్ణాజినధరా ధారాయజ్ఞోపవీతినః |
మారుతాపూరితగుహాః ప్రాధీతా ఇవ పర్వతాః || 4.28.10 ||

కశాభిరివ హైమీభిర్విద్యుద్భిరభితాడితం |
అంతఃస్తనితనిర్ఘోషం సవేదనమివాంబరం || 4.28.11 ||

నీలమేఘాశ్రితా విద్యుత్ స్ఫురంతీ ప్రతిభాతి మే |
స్ఫురంతీ రావణస్యాంకే వైదేహీవ తపస్వినీ || 4.28.12 ||

ఇమాస్తా మన్మథవతాం హితాః ప్రతిహతా దిశః |
అనులిప్తా ఇవ ఘనైర్నష్టగ్రహనిశాకరాః || 4.28.13 ||

క్వచిద్ బాష్పాభిసంరుద్ధాన్ వర్షాగమసముత్సుకాన్ |
కుటజాన్ పశ్య సౌమిత్రే పుష్పితాన్ గిరిసానుషు |
మమ శోకాభిభూతస్య కామసందీపనాన్ స్థితాన్ || 4.28.14 ||

రజః ప్రశాంతం సహిమోఽద్య వాయు -
ర్నిదాఘదోషప్రసరాః ప్రశాంతాః |
స్థితా హి యాత్రా వసుధాధిపానాం
ప్రవాసినో యాంతి నరాః స్వదేశాన్ || 4.28.15 ||

సంప్రస్థితా మానసవాసలుభాః
ప్రియాన్వితాః సంప్రతి చక్రవాకాః |
అభీక్షవర్ణోదకవిక్షతేషు
యానాని మార్గేషు న సంపతంతి || 4.28.16 ||

క్వచిత్ ప్రకాశం క్వచిదప్రకాశం
 నభః ప్రకీర్ణాంబుధరం విభాతి |
 క్వచిత్క్వచిత్ పర్వతసన్నిరుద్ధం
 రూపం యథా శాంతమహార్ణవస్య || 4.28.17 ||

వ్యామిశ్రితం సర్జకదంబపుష్పై -
 ర్నవం జలం పర్వతధాతుతామ్రం |
 మయూరకేకాభిరనుప్రయాతం
 శైలాపగాః శీఘ్రతరం వహంతి || 4.28.18 ||

రసాకులం షట్పదసన్నికాశం
 ప్రభుజ్యతే జంబుఫలం ప్రకామం |
 అనేకవర్ణం పవనావధూతం
 భూమౌ పతత్యామ్రఫలం విపక్వం || 4.28.19 ||

విద్యుత్పతాకాః సబలాకమాలాః
 శైలేంద్రకూటాకృతీసన్నికాశాః |
 గర్జంతి మేఘాః సముదీర్ణనాదా
 మత్తా గజేంద్రా ఇవ సంయుగస్థాః || 4.28.20 ||

వర్షోదకాప్యాయితశాద్వలాని
 ప్రవృత్తనృత్తోత్సవబర్హిణాని |
 వనాని నిర్వృష్టబలాహకాని
 పశ్యాపరాహ్ణేష్వధికం విభాంతి || 4.28.21 ||

సముద్వహంతః సలీలాతిభారం
 బలాకినో వారిధరా నదంతః |
 మహత్సు శృంగేషు మహీధరాణాం
 విశ్రమ్య విశ్రమ్య పునః ప్రయాంతి || 4.28.22 ||

మేఘాభికామా పరిసంపతంతీ

సమ్మోదితా భాతి బలాకపంక్తిః |

వాతావధూతా వరపౌండరీకీ

లంబేవ మాలా రుచిరాంబరస్య || 4.28.23 ||

బాలేంద్రగోపాంతరచిత్రితేన

విభాతి భూమిర్నవశాద్వలేన |

గాత్రానుపృక్తేన శుకప్రభేణ

నారీవ లాక్షోక్తితకంబలేన || 4.28.24 ||

నిద్రా శనైః కేశవమభ్యుపైతి

ద్రుతం నదీ సాగరమభ్యుపైతి |

హృష్టా బలాకా ఘనమభ్యుపైతి

కాంతా సకామా ప్రీయమభ్యుపైతి || 4.28.25 ||

జాతా వనాంతాః శిఖిసుప్రనృత్తా

జాతాః కదంబాః సకదంబశాఖాః |

జాతా వృషా గోషు సమానకామా

జాతా మహీ సస్యవనాభిరామా || 4.28.26 ||

వహంతి వర్షంతి నదంతి భాంతి

ధ్యాయంతి నృత్యంతి సమాశ్వాసంతి |

నద్యో ఘనా మత్తగజా వనాంతాః

ప్రీయావిహీనాః శిఖినః ప్లవంగమాః || 4.28.27 ||

ప్రహర్షితాః కేతకిపుష్పగంధ -

మాఘ్రాయ మత్తా వననిర్ఘరేషు |

ప్రపాతశబ్దాకులితా గజేంద్రాః

సార్థం మయూరైః సమదా నదంతి || 4.28.28 ||

ధారానిపాతైరభిహన్యమానాః
 కదంబశాఖాసు విలంబమానాః |
 క్షణార్జితం పుష్పరసావగాఢం
 శనైర్మదం షట్చరణాస్త్యజంతి || 4.28.29 ||

అంగారచూర్ణోత్కరసన్నికాశైః
 ఫలైః సుపర్యాప్తరసైః సమ్మద్దైః |
 జంబూద్రుమాణాం ప్రవిభాంతి శాఖా
 నిపీయమానా ఇవ షట్పదౌఘైః || 4.28.30 ||

తడిత్పతాకాభిరలంకృతానా -
 ముదీర్ణగంభీరమహారవాణాం |
 విభాంతి రూపాణి బలాహకానాం
 రణోత్సుకానామివ వారణానాం || 4.28.31 ||

మార్గానుగః శైలవనానుసారీ
 సంప్రస్థితో మేఘురవం నిశమ్య |
 యుద్ధాభికామః ప్రతినాదశంకీ
 మత్తో గజేంద్రః ప్రతిసన్నివృత్తః || 4.28.32 ||

క్వచిత్ ప్రగీతా ఇవ షట్పదౌఘైః
 క్వచిత్ ప్రనృత్తా ఇవ నీలకంఠైః |
 క్వచిత్ ప్రమత్తా ఇవ వారణేంద్రైః -
 ర్విభాంత్యనేకాశ్రయిణో వనాంతాః || 4.28.33 ||

కదంబసర్జార్జునకందలాఢ్యా
 వనాంతభూమిర్మధువారిపూర్ణా |
 మయూరమత్తాభిరుతప్రనృత్తైః -
 రాపానభూమిప్రతిమా విభాతి || 4.28.34 ||

ముక్తాసమాభం సలిలం పతద్ వై
 సునిర్మలం పత్రపుటేషు లగ్నం |
 హృష్టా వివర్ణచ్ఛదనా విహంగాః
 సురేంద్రదత్తం తృషితాః పిబంతి || 4.28.35 ||

షట్పాదతంత్రీమధురాభిధానం
 ప్లవంగమోదీరితకంఠతాలం |
 ఆవిష్కృతం మేఘమృదంగనాదై -
 ర్వనేషు సంగీతమివ ప్రవృత్తం || 4.28.36 ||

క్వచిత్ ప్రనృతైః క్వచిదున్నదద్భిః
 క్వచిచ్ఛ వృక్షాగ్రనిషణ్ణకాయైః |
 వ్యాలంబబర్హాభరణైర్మయూరై -
 ర్వనేషు సంగీతమివ ప్రవృత్తం || 4.28.37 ||

స్వనైర్ఘనానాం ప్లవగాః ప్రబుద్ధా
 విహాయ నిద్రాం చిరసన్నిరుద్ధాం |
 అనేకరూపాకృతివర్ణనాదా
 నవాంబుధారాభిహతా నదంతి || 4.28.38 ||

నద్యః సముద్వాహితచక్రవాకా -
 స్తటాని శీర్ణాన్యపవాహయిత్వా |
 దృప్తా నవప్రావృతపూర్ణభోగా -
 దృతం స్వభర్తారముపోపయాంతి || 4.28.39 ||

నీలేషు నీలా నవవారిపూర్ణా
 మేఘేషు మేఘాః ప్రతిభాంతి సక్తాః |
 దవాగ్నిదగ్ధేషు దవాగ్నిదగ్ధాః
 శైలేషు శైలా ఇవ బద్ధమూలాః || 4.28.40 ||

ప్రమత్తసన్నాదితబర్హిణాని
 సశక్రగోపాకులశాద్వలాని |
 చరంతి నీపార్జునవాసితాని
 గజాః సురమ్యాణి వనాంతరాణి || 4.28.41 ||

నవాంబుధారాహతకేసరాణి
 ద్రుతం పరిత్యజ్య సరోరుహాణి |
 కదంబపుష్పాణి సకేసరాణి
 నవాని హృష్టా భ్రమరాః పిబంతి || 4.28.42 ||

మత్తా గజేంద్రా ముదితా గవేంద్రా
 వనేషు విక్రాంతతరా మృగేంద్రాః |
 రమ్యా నగేంద్రా నిభృతా నరేంద్రాః
 ప్రక్రీడితో వారిధరైః సురేంద్రః || 4.28.43 ||

మేఘాః సముద్యూతసముద్రనాదా
 మహాజలౌఘైర్గనావలంబాః |
 నదీస్తటాకాని సరాంసి వాపీ -
 ర్మహీం చ కృత్స్నామపవాహయంతి || 4.28.44 ||

వర్షప్రవేగా విపులాః పతంతి
 ప్రవాంతి వాతాః సముదీర్ణవేగాః |
 ప్రణష్టకూలాః ప్రవహంతి శీఘ్రం
 నద్యో జలం విప్రతిపన్నమార్గాః || 4.28.45 ||

నరైర్నరేంద్రా ఇవ పర్వతేంద్రాః
 సురేంద్రదత్తైః పవనోపనీతైః |
 ఘనాంబుకుంభైరభిషిచ్యమానా
 రూపం శ్రియం స్వామివ దర్శయంతి || 4.28.46 ||

ఘనోపగూఢం గగనం న తారా
 న భాస్కరో దర్శనమభ్యుపైతి |
 నవైర్జలాఘైర్ధరణీ విత్యప్తా
 తమోవిలిప్తా న దిశః ప్రకాశాః || 4.28.47 ||

మహాంతి కూటాని మహీధరాణాం
 ధారావిధౌతాన్యధికం విభాంతి |
 మహాప్రమాణైర్విపులైః ప్రపాతై -
 ర్ముక్తాకలాపైరివ లంబమానైః || 4.28.48 ||

శైలోపలప్రస్థలమానవేగాః
 శైలోత్తమానాం విపులాః ప్రపాతాః |
 గుహాసు సన్నాదితబర్హిణాసు
 హారా వికీర్యంత ఇవావభాంతి || 4.28.49 ||

శీఘ్రప్రవేగా విపులాః ప్రపాతా
 నిర్ధౌతశృంగోపతలా గిరీణాం |
 ముక్తాకలాపప్రతిమాః పతంతో
 మహాగుహోత్సంగతలైర్ద్రియంతే || 4.28.50 ||

సురతామర్దవిచ్ఛిన్నాః స్వర్గస్త్రీహారమౌక్తికాః |
 పతంతి చాతులా దిక్షు తోయధారాః సమంతతః || 4.28.51 ||

విలీయమానైర్విహగైర్నిమీలద్భిశ్చ పంకజైః |
 వికసంత్యా చ మాలత్యా గతోఽస్తం జ్ఞాయతే రవిః || 4.28.52 ||

వృత్తా యాత్రా నరేంద్రాణాం సేనా పథ్యేవ వర్తతే |
 వైరాణి చైవ మార్గాశ్చ సలిలేన సమీకృతాః || 4.28.53 ||

మాసి ప్రౌఢపదే బ్రహ్మ బ్రాహ్మణానాం వివక్షతాం |
అయమధ్యాయసమయః సామగానాముపస్థితః || 4.28.54 ||

వివృత్తకర్మాయతనో నూనం సంచితసంచయః |
ఆషాఢీమభ్యుపగతో భరతః కోసలాధిపః || 4.28.55 ||

నూనమాపూర్యమాణాయాః సరయ్యా వర్ధతే రయః |
మాం సమీక్ష్య సమాయాంతమయోధ్యాయా ఇవ స్వనః || 4.28.56 ||

ఇమాః స్థితగుణా వర్షాః సుగ్రీవః సుఖమశ్నుతే |
విజితారిః సదారశ్చ రాజ్యే మహతి చ స్థితః || 4.28.57 ||

అహం తు హృతదారశ్చ రాజ్యాచ్చ మహతశ్చ్యుతః |
నదీకూలమివ క్లిన్నమవసీదామి లక్షణ || 4.28.58 ||

శోకశ్చ మమ విస్తీర్ణో వర్షాశ్చ భృశదుర్గమాః |
రావణశ్చ మహాంఛతురపారః ప్రతిభాతి మే || 4.28.59 ||

అయాత్రాం చైవ దృష్ట్యేమాం మార్గాంశ్చ భృశదుర్గమాన్ |
ప్రణతే చైవ సుగ్రీవే న మయా కించిదీరితం || 4.28.60 ||

అపి చాపి పరిక్లిష్టం చిరాద్ దారైః సమాగతం |
ఆత్మకార్యగరీయస్త్వాద్ వక్తుం నేచ్ఛామి వానరం || 4.28.61 ||

స్వయమేవ హి విశ్రమ్య జ్ఞాత్వా కాలముపాగతం |
ఉపకారం చ సుగ్రీవో వేత్స్యతే నాత్ర సంశయః || 4.28.62 ||

తస్మాత్ కాలప్రతీక్షోఽహం స్థితోఽస్మి శుభలక్షణ |
సుగ్రీవస్య నదీనాం చ ప్రసాదమభికాంక్షయన్ || 4.28.63 ||

ఉపకారేణ వీరో హి ప్రతీకారేణ యుజ్యతే |
అకృతజ్ఞోఽప్రతికృతో హంతి సత్త్వవతాం మనః || 4.28.64 ||

అధైవముక్తః ప్రణిధాయ లక్ష్మణః
కృతాంజలిస్తత్ ప్రతిపూజ్య భాషితం |
ఉవాచ రామం స్వభిరామదర్శనం
ప్రదర్శయన్ దర్శనమాత్మనః శుభం || 4.28.65 ||

యదుక్తమేతత్ తవ సర్వమీప్సితం
నరేంద్ర కర్తా నచిరాధ్రరీశ్వరః |
శరత్ప్రతీక్షః క్షమతామిమం భవాఞ్
జలప్రపాతం రిపునిగ్రహే ధృతః || 4.28.66 ||

|| ఇత్యార్షే శ్రీమద్రామాయణే వాల్మీకీయే ఆదికావ్యే
కిష్కింధాకాండే అష్టావింశః సర్గః ||